

Turska je odgovor na ekonomsku krizu u EU

Glavni akcenat rasprave na 10. konferenciji *Evropskog centra za vođenje na IEDC – Poslovnoj školi Bled* bili su odnosi Evropske unije i Turske. O trenutnoj situaciji u EU i ekonomskim i političkim odnosima sa Turskom, naša saradnica iz Slovenije razgovarala je sa učesnicima bledske konferencije prof. dr. Muratom Yülekem i dr. Joshua Walkerom.

Piše mag. Seniha Muharemi Vukas

Turska, zvijezda u usponu, kandidat za članstvo u EU, ekonomski zdrava država sa snažnim privrednim rastom, i u EU moraju da nađu način kako da uspostave strategijsko savezništvo, bio je glavni akcenat rasprave na 10. konferenciji Evropskog centra za vođenje na temu: *Evropska unija i Turska: poslovno i političko rukovođenje u cilju zajedničke budućnosti*, koja je održana 7. i 8. juna na *IEDC – Poslovnoj školi Bled*. Platforma razmjene mišljenja 15 uglednih govornika i 70 učesnika iz 16 država bila je fokusirana na nove pristupe za povećanje međusobnog razumijevanja između EU i Turske, a nastavila se praktičnim idejama kako unaprijediti tursko-evropske političke i ekonomske odnose.

Opća je ocjena da su ekonomski odnosi između Turske i EU vrlo dobro razvijeni, a politički stagniraju. Nema napretka u posljednjim godinama, a u sljedećim mjesecima, kada Kipar preuzme predsjedavanje, neće biti nikakvih odnosa. Turska je već 50 godina dio evropske porodice, a od 2005. godine postala je kandidat za članstvo u EU. Ima mnogo poslova između različitih evropskih država i Turske, ali na političkom planu evropske vođe koriste Tursku kao političko sredstvo za svoje domaće birače. U slučaju pogoršanja krize u eurozoni i grčkog napuštanja eura, umjesto uključivanja Turske kao prirodne alternative koja bi Evropu ojača-

U Evropi strateško promišljanje nikada nije postojalo, dok su Amerikanci veoma dobri u tome

Dr. Joshua Walker

Dr. Joshua Walker saradnik je njemačkog *Marshallovog fonda*, odgovoran za turski i japanski program. Odrastao je u Japanu, gdje njegova porodica i danas živi. On je također gostujući profesor na *Vural Ak centru za globalne islamske studije Univerziteta George Mason* i istraživač na brojnim drugim univerzitetima i institucijama, koje se bave problemima Japana, Bliskog istoka, Turske i islamskim studijama. Doktorirao je na *Princetonu* i magistrirao na *Yaleu*. Radio je u *Američkoj ambasadi* u Ankari. Autor je mnogih knjiga na spomenute teme i članke objavljene u vodećim svjetskim časopisima. Aktivan je kako u nauci tako i u politici, pa se ubraja među 99 najutjecajnijih spoljnopolitičkih lidera u SAD mlađih od 33 godine. Suosnivač je časopisa *Yale Journal of International Affairs*.

Prof. dr. Murat Yülek

Dr. Murat Yülek profesor je ekonomije na *Univerzitetu THK* u Turskoj, gdje je i dekan *Fakulteta za poslovnu administraciju* i prorektor. Do sada je bio na visokim izvršnim dužnostima u finansijskim institucijama, partner u međunarodnoj savjetodavnoj firmi *Global Advisory and Training Services Ltd* u Ankaru, uključen je u projekte korporativnog finansiranja i ekonomskog razvoja u raznim zemljama Evrope, Afrike, Sjeverne Amerike i Azije, sa stažom u institucijama, kao što su *Međunarodni monetarni fond*, *Islamska banka za razvoj* i *Predsjedništvo turske Vlade*.

Yülek je predavao na univerzitetima *Georgetown* i *Yale*. Autor je više knjiga i članaka o ekonomiji, razvoju i finansijama. Njegovu najnoviju knjigu, koja tretira kreiranje odgovarajućih nabavnih politika, namijenjenih podizanju tehnološkog nivoa u brzorastućim zemljama izdao je *Springer Verlag* u New Yorku. Pisac je kolumni u akademskim časopisima i finansijskim magazinima, govornik je na svjetskim konferencijama, a aktivno je uključen i u organizaciju *Istanbulskog finansijskog susreta* i *Sarajevskog poslovnog foruma*. Dr. Yülek je magistrirao na *Univerzitetu Yale*, doktorirao i magistrirao na *Univerzitetu Bilkent*, magistrirao iz menadžmenta na *Bostonskom univerzitetu* i diplomirao na *Univerzitetu Bogazici*.

la, priliku mogu da dobiju populističke tendencije, a EU će se smanjiti, a ne povećati, zaključak je bleedske konferencije.

O odnosima Evropske unije i Turske saradnica *Business magazinea* iz Slovenije razgovarala je sa prof. dr. Muratom Yülekom, profesorom ekonomije na *Univerzitetu THK* u Turskoj i dr. Joshuom Walkerom, saradnikom njemačkog *Marshallovog fonda*, baziran u Washingtonu, odgovoran za turski i japanski program.

BM: Šta mislite o ideji da nakon mogućeg bankrotstva nekih članica EU i njihovog izlaska iz eurozone, na njihovo mjesto EU po kratkom postupku primi Tursku kao potencijalno mnogo perspektivnijeg partnera?

WALKER: Ako izgubite mnogo svoje finansijske moći, normalno je da se oslonite na najdinamičniju ekonomiju u regiji. A Turska ima najbrži rast, brži i od Kine u prošloj godini. Za poslovnog čovjeka to bi bilo očito rješenje. Ali ovakve odluke ne donose poslovni ljudi nego političari. Brine me da će, umjesto usvajanja ispravnih odluka, Evropljani iskoristiti priliku da naprave tvrdavu od Evrope. EU može postati još više ksenofobična od svega u okruženju, a unutar Evrope će Britanija, naprimjer, nastaviti da se distancira od EU. Koncept političke i ekonomske Unije još će više stradati. Kada se radi o Grčkoj i Španiji, Turci ne pokušavaju da se igraju politike. Oni se nadaju da će Grčka ostati u Uniji i mogli bi ponuditi kredite, koje ECB neće da daje, ali bi to izazvalo mnoga trenja. U Evropi strateško promišljanje nikada nije postojalo, dok su Amerikanci veoma dobri u tome. Kada se radi o Turskoj, nadam se da će oni pomoći Evropi da strateški razmišlja ili da će možda određene evropske zemlje ponuditi bolja rješenja, naprimjer, da će istočnoevropske ili skandinavske države ubijediti Francusku, Njemačku ili Holandiju da o Turskoj razmišljaju strateški, a ne da to pitanje koriste u političke svrhe.

YÜLEK: Evropa bi pogriješila kada bi dopustila da pojedine države, naprimjer Grčka, izadu iz Unije i morala bi učiniti sve da zadrži Grčku u EU, jer time bi i EU očuvala svoju reputaciju. Ako Evropa izgubi Grčku, biće veoma teško da odbrani veću državu, naprimjer Španiju. Ali, ako ipak neke države napuste EU, Turska bi ušla i ojačala Evropu, s obzirom na to da je turska privreda veoma jaka.

BM: Šta bi ulazak Turske u EU značio za Evropu u kontekstu sadašnje ekonomske krize?

Page: 32-1

Reach: 0

Country: BOSNIA AND HERZEGOVINA

Size: 2349 cm2

3 / 6

Walker prilikom obraćanja učesnicima Bledske konferencije

Ako Evropa izgubi Grčku, biće veoma teško da odbrani veću državu, naprimjer Španiju

Turska je šesta najveća ekonomija u Evropi i ubrzano raste

WALKER: To znači da bi EU postala još snažnija ekonomska sila. Turska je šesta najveća ekonomija u Evropi i ubrzano raste. Turska je na 16. mjestu u svijetu, članica je G-20, na čelu je Organizacije Islamske konferencije, raspolaze ogromnim resursima. Kada bi se Turska danas pridružila EU, bila bi jedna od njenih ekonomski najjačih članica. Sada je jedina ekonomska sila u Evropi Njemačka. Bilo šta da kaže Njemačka, u vezi sa Grčkom ili o bilo čemu drugome, EU to uradi. Turska bi to uravnotežila. Turska bi, također, pomogla manjim članicama EU. Nije normalno očekivati da bi se Turska nakon ulaska u EU slagala sa Francuskom. Ali smatram da Poljska i ostale istočnoevropske države imaju više zajedničkog sa Turskom, nego sa Francuskom ili Španijom. U kontekstu ekonomske krize, Turska je odgovor. Ona bi jugoistočnoj Evropi omogućila da postane prirodno raskršće. Danas EU završava na Balkanu. Sa proširenjem na Tursku, BiH i druge države u regiji iznenada ne bi više bile na granici EU nego u srcu Evrope. Za BiH i druge države jugoistočne Evrope tursko članstvo će biti dobrodošlo, budući da će time Evropa postati veća, a umjesto da se sve fokusira na Brisel, pažnja će se morati ravnomjerno podijeliti između Brisela i Ankare. A sredina između njih je negdje na istočnoevropskim tržištima.

Raditi na promjeni mentaliteta

"Ratovi, koji su u regionu vođeni nakon raspada Jugoslavije, potjetnik su na ono što se može dogoditi. Kad ocjenjujemo prijetnje koje dolaze sa Bliskog istoka, prijetnju nuklearnog rata između Indije i Pakistana, palestinski problem, kineski uspon, sve agresivnije rusko ponašanje u ovom dijelu svijeta, vidimo da Turska ima tradicionalno mnogo više dodirnih tačaka sa Francuskom ili Njemačkom, nego što sa njima ima istorijskih ili kulturnih problema. Sa strateškog aspekta, prirodno je da se ove države udružuju. Zato moramo pomagati te procese. Moramo raditi zajedno sa Turcima na promjeni mentaliteta, na promjeni shvatanja evropskih voditelja. Na čisto ljudskom nivou, niko ko je posjetio Tursku i osjetio njihovo gostoprimstvo nije se vratio mrzeći Tursku", kaže dr. Walker.

YÜLEK: Prvo, Turska bi donijela mnogo dinamizma. Stanovništvo u Turskoj je vrlo mlado i dinamično, privreda je također vrlo dinamična. Njen rast je mnogo brži nego u Evropi, brži je i od istočnoevropskog, uključujući Poljsku. Turska bi u Evropu unijela mnogo nove energije. Drugo, turska fiskalna situacija je vrlo zdrava. To je nešto što Evropi treba. Fiskalna situacija je danas u Evropi glavni problem. Treći problem je stanje banaka. U Turskoj i budžet i banke su u vrlo dobroj kondiciji. Četvrto, Turska je proizvodni centar. Plaće u Turskoj su niske, ali turski radnici su vrlo produktivni. Ako se Evropa urazumi, u sva ta četiri aspekta pobjednik će biti Evropa – ne Turska, nego Evropa.

BM: Da li za Tursku sada, kada je EU u krizi, postaju privlačnije druge

"Za BiH i druge države jugoistočne Evrope tursko članstvo će biti dobrodošlo, budući da će time Evropa postati veća, a umjesto da se sve fokusira na Brisel, pažnja će se morati ravnomjerno podijeliti između Brisela i Ankare. A sredina između njih je negdje na istočnoevropskim tržištima"

BDP u Turskoj

2010. godine
veći od 10 posto

2011. godine
oko 9 posto

2012. godine
najvjerojatnije oko 4 posto

IEDC – Poslovna škola Bled

15 govornika

70 učesnika

16 država

alternative? Da li bi Turska mogla da se odrekne čekanja na članstvo, koje traje već više od 40 godina?

WALKER: Turska nema alternativu što se tiče EU. Postoji samo jedna EU u svijetu, to je nadnacionalni projekt za mir i stabilnost, projekt za ekonomski razvoj. Kada su Turci ljuti, oni govore o tome kako će se orijentirati na Bliski istok, Rusiju ili centralnu Aziju, ali to nisu prave alternative. Tu je Evropa najjača. Bez obzira na sve, ipak postoje alternative članstvu u EU. Primjer su Norveška i Rusija koje

“Kada se radi o Turskoj, nadam se da će oni pomoći Evropi da strateški razmišlja ili da će možda određene evropske zemlje ponuditi bolja rješenja, naprimjer, da će istočnoevropske ili skandinavske države ubijediti Francusku, Njemačku ili Holandiju da o Turskoj razmišljaju strateški, a ne da to pitanje koriste u političke svrhe”

su evropske države, ali imaju i druge afinitete i identitete. Tako i Turska može biti snažna evropska privreda, ali zbog članstva u EU Turska se neće odreći svog bliskoistočnog-islamskog nasljeđa i drugih veza sa prošlošću. Evropljani mogu biti i muslimani i demokrate i kapitalisti, a Turci su sve to. Nisam zabrinut da Turska ne bi htjela članstvo u EU, ali imam utisak da su pojedini evropski političari, prije svega bivši francuski predsjednik Sarkozy, namjerno govorili o Turskoj na način koji je provocirao neprijatne turske odgovore. A Turci vrlo brzo reaguju. Evropljani moraju da vjeruju da će Turska pomoći Evropi i da je u obostranom interesu da uđe u EU.

YÜLEK: Turska neće odustati od napora da postane članica EU, ali oduševljenje se definitivno smanjuje. Danas Turci kažu da ako je Evropa u ovakvom rasulu, ako je političko vodstvo u Evropi tako

Veliko miješanje ljudi

“U Turskoj žive milioni ljudi porijeklom sa Balkana. Među njima su poslovni ljudi, profesori, političari, vojnici. Vjerujem da i na Balkanu ima ljudi turskog porijekla, koji igraju značajne uloge. Ako se ukinu vize i riješe ostali problemi, doći će do velikog miješanja ljudi. Turska i Bosna već su to učinile. Hiljade ljudi putuju u oba pravca kao turisti. Turska i Albanija nisu još učinile mnogo u tom pravcu, Turska i Grčka vrlo malo, Turska i Srbija vjerovatno ništa, ali to će se izmijeniti, Turska i Slovenija takođe ništa, ali i to će se izmijeniti. Turska i Bugarska imaju vrlo tijesne poslovne odnose, Turska je veliki investitor u Rumuniji i u Bugarskoj. Sa time kao platformom moglo bi se nastaviti, kada bi ljudi bolje poznavali i poštovali jedni druge. Spomenuo bih i turske filmove. Iz njih ljudi na Balkanu mogu da shvate da su Turci dobri ljudi. Nažalost, mi u Turskoj ne gledamo filmove iz balkanskih zemalja”, ističe prof. dr. Murat Yülek.

slabo, ako Evropa ne može da se odluči i ako ne tretira Tursku korektno, tada, naravno, moramo da gledamo i druge alternative. Ipak, mislim da Turska nikada na političkom planu neće reći NE Evropi. Evropa je njen glavni ekonomski partner i obrnuto, mada danas razmatra mnoge alternative. Turska je vrlo angažirana u Africi. Ona pomaže Somaliju, što niko drugi ne radi. Potrošili smo stotine miliona dolara da bi se Somalija oslobodila gladi. Tursko interesiranje za Afriku nije samo ekonomsko, nego i humanitarno i političko. Turska se povezuje sa Latinskom Amerikom, Azijom i Rusijom. Rusija je njen ključni partner. Među državama su ukinute vize. U Moskvu mogu da odem za tri sata, uskoro vjerovatno i bez pasoša. A za Evropu mi treba viza, koja nema nikakvog smisla. Turska je ukinula vize sa mnogim državama, od Irana do Rusije, SAD i drugih. Ako nije, možete ih lako dobiti na aerodromu. Zato je i postala poslovni, turistički i energetski centar regije, a i svijeta

BM: Koji su razlozi da globalna ekonomska kriza nije pogodila Tursku tako snažno kao mnoge druge evropske zemlje, nego je ona u ekonomskom usponu?

WALKER: Država je integrisana u evropsku ekonomiju. Više od 50 posto njene trgovine je sa EU pa ipak njena privreda raste, što je nevjerojatno. Razlog je u tome da je Turska u 2001. godini imala vlastitu ekonomsku krizu. Sve što se sada događa u Evropi, dogodilo se 2001. godine u Turskoj. Turci su tada prošli ono što se danas događa Grecima. To iskustvo je pomoglo Turskoj i njenim bankama da ojačaju. Posljedica toga je da se mogu mnogo uspješnije suočavati sa krizom. Značajno je naglasiti i da je Turska diverzificirala svoju privredu, koja nije više ekskluzivno vezana na Evropu. Njena najbrže rastuća tržišta u građevinarstvu i infrastrukturnim projektima su na Bliskom istoku i u Rusiji. Zabrinut sam samo šta će se dogoditi nakon “arapskog proljeća”? Već se naziru posljedice po tursku privredu. Evropa je bila u ekonomskoj recesiji posljednje dve godine, ali očekujem da će, ako preživi krizu, ojačati i da će u

Page: 32-1

Reach: 0

Country: BOSNIA AND HERZEGOVINA

Size: 2349 cm2

5 / 6

sljedeće dvije godine stvari krenuti nabolje. Najveća opasnost za Tursku je da ekonomski rast prestane. Tada bi politička situacija postala nestabilna. Iako je danas Turska jača nego EU u smislu ekonomskih mogućnosti i u smislu strateške uloge u svijetu, ako njen ekonomski rast prestane, to bi imalo vrlo značajne posljedice, čak i usred ekonomske krize EU zadržava svoj utjecaj i njen glas se uvažava, a to je zbog toga što su ove države udružile svoj suverenitet i sve govore jednim glasom o najznačajnijim pitanjima, o energetici, o klimi itd. To čini EU jakom. Turska toga nema. Njen utjecaj vezan je na trenutni ekonomski uspjeh.

YÜLEK: Prije 10 godina imali smo veliku finansijsku krizu. Bila je potpuno domaća i bila je rezultat lošeg upravljanja, korupcije, loših propisa i nikakve kontrole. Neke ocjene govore o 40 milijardi dolara gubitaka, što je tada za Tursku bio ogroman novac. Vlade su poslije 2002. godine usvojile mnoge ispravne mjere u bankarstvu. Sada imamo jako reguliran i kontroliran bankovni sistem. Od 2002. godine usvajaju se stalno nove mjere, koje razvoj bankovnog sektora treba da učine održivim. Rast *BDP* u 2010. godini bio je veći od 10 posto, prošle godine bio je oko devet posto. Ove godine će najvjerojatnije biti oko četiri posto. Turska domaća

Manje kritike i više razumijevanja

"Iako EU vjerovatno nikada neće reći Turskoj NE, još će veoma dugo potrajati da kaže DA, a da li će tada Turska još uvek željeti da kaže DA Evropi? Za Tursku će biti vrlo teško da se odrekne suvereniteta, da integriira svoje vojne strukture, da prihvati sve zakone i propise koji postoje u EU. Za neke istočnoevropske zemlje, kao što su Rumunija i Bugarska, usvajanje svega toga bilo je vrlo teško. Zamislite državu, koja je pet puta veća od spomenutih, želi da usvoji sve to, a u susjedstvu ima Irak, Iran i Siriju. Zato bi Evropljani morali EU učiniti atraktivnijom za Tursku, izricati manje kritike i imati više razumijevanja za ono što Turska mora da uradi", kaže dr. Walker.

potražnja vrlo je snažan generator rasta. Zato se *Vlada* trudi da uspori domaću potražnju, da ne bi postala prevelika, kao u SAD ili u Evropi.

Budžetski deficit je vrlo nizak, zaduženost također u poređenju sa *BDP* Tursko poslovno okruženje vrlo je dinamično, bogato i izvozno orijentirano. Turska postaje energetska tranzitni centar – iz Azerbajdžana i Turkmenistana u Evropu, iz Rusije na Mediteran. Ako sve ovo kombiniramo sa dobrim ekonomskim upravljanjem i dobrim političkim upravljanjem, jasno je zašto Turska ne osjeća krizu kao evropske države.

BM: Gdje vidite Tursku - ekonomski i politički - 2020. godine?

WALKER: Turci očekuju da će 2023. godine, na 100. godišnjicu Turske republike, biti 10. najveća ekonomija u svijetu. Ne vjerujem da će se to ostvariti. Doći među prvih 20 je jednostavno, ali doći među prvih 10 vrlo je teško. Najvažnija stvar, na koju moramo da obratimo pažnju do 2020, je politička stabilnost. Sadašnji predsjednik *Vlade* na vlasti je već 10 godina, pobijedio je tri puta na izborima i kao demokratski lider postao inspiracija za čitav region – ne samo za Bliski istok, nego i za Balkan. Šta će se u smislu stabilnosti dogoditi kada predsjednik *Vlade* ode, zavisiće od toga da li će politika

Prof. Dr. Murat Yülek ima impresivno iskustvo obrazovanja

Dr. Walker ubraja se među 99 najutjecajnijih spoljnopolitičkih lidera u SAD mlađih od 33 godine

Page: 32-1

Reach: 0

Country: BOSNIA AND HERZEGOVINA

Size: 2349 cm2

6 / 6

zadržati kontrolu nad vojskom? Da li će političke partije konzervativne desnice, ali ne islamisti u tradicionalnom smislu, nastaviti savezništvo između poslovnih krugova i konzervativne muslimanske vlade, za mene je ključno pitanje? Između 2000. godine i današnjeg dana Turska je tri puta povećala BDP. Ne vjerujem da to može ponoviti u sljedećih 10 godina. Ako bi se to dogodilo, turska ekonomija postala bi veća od američke, a to izgleda nemoguće. Vjerujem, međutim, da će Turska biti jedna od najvećih i strukturno najzdravijih ekonomija u Evropi. Već danas, Istanbul je najveći grad u regionu, nastaviće da raste i razvije se u snažan finansijski centar i grad međunarodnih konferencija.

YÜLEK: Vlada ima za cilj da Turska uđe među 10 najvećih ekonomija do 2023. godine, na stogodišnjicu Republike. To je ostvarivo. Osnovni temelji su vrlo jaki, a poslovni postaju sve više tehnološki orijentirani i bazirani na istraživanjima, razvoju i izvozu. U 2020. godini Turska će definitivno biti među najjačim ekonomijama. Sada je na 16. mjestu u svijetu, tada, vjerovatno će biti oko 10. mjesta.

BM: Istorija odnosa Turske i mnogih današnjih članica EU je turbulentna i konfliktna. Ipak, tokom stoljeća došlo je do značajnih obostranih kulturnih i civilizacijskih utjecaja. Kako ih upotrijebiti na obostranu korist u procesu približavanja Turske EU?

WALKER: Često se fokusiramo samo na negativno. Govorimo o otomanskim armijama, koje su dolazile do vrata Beča i slično, a zaboravljamo da je *Otomansko carstvo* pomagalo Englezima i Francuzima da drže Ruse dalje od ovog dijela svijeta. U hladnom ratu Turci su takođe bili na pravoj strani. Postoji, dakle, istorija saradnje, a izazov je kako negativno nasljeđe pretvoriti u pozitivno. Sada Evropa prolazi kroz veliku ekonomsku krizu, a postoji i kriza identiteta. Broj stanovnika se smanjuje, povećava se broj muslimanskih imigranata. Moramo da riješimo problem identiteta, koji će biti pluralistički i liberalan u islamskom i evropskom smislu, i koji neće biti ekskluzivan.

YÜLEK: Evropske države stoljećima su ratovala između sebe. Turska je takođe bila dio toga. Ali istorija *Otomanskog carstva* je također istorija dugih perioda stabilnosti. Koliko ljudi je bilo ubijeno na Bliskom istoku u toku pet stoljeća otomanske vladavine? Ne tako mnogo. Turska je dugo vladala Balkanom. Turska vladavina donijela je određenu stabilnost regionu, iako ne kažem da je dobro da jedan narod vlada drugim. S druge strane, bilo je mnogo kulturnog dijaloga. Turci i Grci, naprimjer, imaju mnogo zajedničkih kulturnih motiva, Turci i Bošnjaci također, pa i Turci i Srbi, Turci i Albanci... Svi su se oni miješali među sobom, izmjenjivali ideje i kulturne vrijednosti, živjeli su jedni sa drugima. Da li to može da bude platforma za budućnost? Svakako! **B**